
GOSPODĂRIA ÎNTRE VECINĂTATE ȘI RUDENIE*

Răzvan Dumitru

Universitatea București

Lucrarea de față încearcă să aducă în discuție problema deschisă de alte lucrări (vezi lucrările citate pe tema Vecinătăților), cea a instituției sociale a vecinătății, a existenței actuale a acestei forme de organizare socială. Sugerată de această temă, a vecinătății, vom încerca să analizăm relația dintre Vecinătate și rudenie. Deși cele două concepte nu aparțin aceluiași câmp discursiv, încercăm să determinăm ce le unește și ce le desparte, într-un spațiu social dat, în comunitățile, satele în care există vecinătăți. Încercarea noastră își propune să determine factorul ce a permis coexistența acestor două tipuri de organizare. Vom începe cu o analiză a organizării sociale a "satului românesc", urmată de prezentarea și analiza vecinătății și a diversității formelor sale.

Rudenie și teritoriu

Lucrarea abordează două tipuri de organizare socială ce nu au la prima vedere nici o legătură între ele și care aparțin unor câmpuri discursive diferite: vecinătatea, organizare socială bazată inițial pe apartenența la un teritoriu și rudenia bazată pe alte tipuri de apartenență. Dintre formele de înrudire cea mai importantă este rudenia de sânge.

Problematika rudeniei și a teritoriului

"Dacă pentru biologi consanguinitatea este un element legat exclusiv de biologic, de făptura omenească, pentru științele sociale ea își schimbă caracterul.

Rudenția de sânge devine unul dintre elementele esențiale care determină solidaritățile, structurează grupurile umane și proprietatea, indică drepturile și obligațiile fiecăruia. Rudenia de sânge este, pentru științele sociale, o noțiune culturală, care depinde de tipul de societate pe care o observăm și care

evoluează istoric; această chiar dacă, pentru unele populații, ea continuă să funcționeze ca și cum ar fi o realitate biologică, privind exclusiv originile unei populații." (P. Stahl, 1998, p. XVII)

"<<Istoria ideilor politice începe, de fapt, cu ideea că rudenia de sânge este singura bază posibilă a unei comunități de funcții politice și nici una dintre acele răsturnări de sentimente pe care le numim pompos revoluții nu a fost atât de surprinzătoare și de completă precum schimbarea intervenită atunci când alt principiu, precum cel al contiguității locale, a fost stabilit pentru prima dată ca bază a unei acțiuni politice comune>> – scria în 1861 Sumner Maine, unul dintre prinții fondatori ai antropologiei. În viziunea evoluționistă a vremii, trecerea de la rudenia la teritoriu, ca principii de organizare socială, constituia unul dintre cele mai importante linii de demarcație în istoria omenirii." (V. Mihăilescu, 2002, p. 6-7)

---

* Acest eseu este realizat pe baza lucrării de licență "Gospodăria între vecinătate și rudenie. Vecinătate și rudenie la țigani din Viscri.", coord. prof.univ.dr. Vintilă Mihăilescu – Iunie 2002.

Putem pleca în expunerea noastră de la întrebările pe care le sugerează Daniel Chirot în studiul său "*The romanian communal village: An alternative to the Zadruga*"¹:

1. De ce în satul "tradițional românesc" nu a existat zadruga?
2. De ce nu s-a dezvoltat o tradiție a zadrugăi românești?

Aceste întrebări referitoare la satul românesc sunt susținute de condiții istorice sociale, economice și politice asemănătoare celor din zona balcanică, acolo unde zadruga a existat și mai are încă influență. Pentru a putea face comparația vom prezenta, pe scurt, ambele forme de organizare socială: Zadruga și satul românesc iar în cadrul acestuia, gospodăria.

Zadruga

Zadruga este un tip de organizare socială întâlnită în Balcani în special la slavii de sud. Ea constă într-o organizare comună a familiilor înrudite. Cu toate că nu există o singură variantă de organizare, zadruga poate fi definită ca "o gospodărie compusă din două sau mai multe familii nucleare, înrudite prin sânge sau alianță, deținând mijloacele de producție în comun, producând și consumându-și cele necesare traiului împreună, și stabilindu-și propriile reguli de control asupra proprietății, asupra muncii și asupra vieții în comun." (P.E. Mosely, 1976: 12, trad. aut.)

Paul H. Stahl evidențiază diferența dintre "gospodăria tradițională" – formată dintr-un grup domestic ("care cuprinde mai multe cupluri căsătorite") a slavilor

de sud de cea a vecinilor români a căror gospodărie este formată dintr-un singur "cuplu căsătorit cu copiii săi necăsătoriți". (P. Stahl, 2000:60)

"Comunitatea de sânge este prezentă în conștiința membrilor unei *zadrugi* și este invocată ca explicație a vieții în comun și ca justificare a drepturilor asupra proprietății. (...) *Zadruga* nu este doar o formă de viață țărănească; seniorii slavi (ca de altfel și seniorii albanezi) erau organizați în trecut în același fel. Ea exista în orașe, printre persoanele care nu au nimic de-a face cu agricultura: meseriași, comercianți, marinarii care trăiau și munceau în gospodării organizate pe principiile *zadrugii*. (...) În gospodăria românească "tatăl" este conducătorul firesc al grupului domestic, același lucru se poate întâmpla și în *zadruga* formată din tatăl și fiii săi căsătoriți, "dar nu se mai întâmplă atunci când grupul domestic este format din mai multe zeci de persoane și din mai multe cupluri căsătorite, cupluri desemnate cu numele de *paturi*." (idem: 60 - 61)

Alături de *zadruga* care are drept criteriu de organizare rudenii (de sânge sau prin alianță) se poate enumera o altă formă de organizare din Balcani – triburile albaneze, organizate pe baza rudeniei de sânge.

Revenind la întrebările lui Daniel Chirot enunțate mai sus, vom încerca să îl urmăm pe acesta în demonstrația sa pentru a răspunde la cele două întrebări.

Chirot începe cu a doua întrebare pentru a răspunde la prima, argumentația sa se bazează pe istoria socială a satului devălmaș românesc așa cum a fost ea expusă de H.H. Stahl în lucrările sale.

Satul devălmaș și gospodăria

Vom prezenta în continuare, pe scurt, fazele importante ale istoriei satului devălmaș românesc și vom accentua pe elemente ce folosesc acestei lucrări.

¹ Din volumul cu titlul: "*Communal Families in the Balkans: The Zadruga. Essays by Philip E. Mosely and Essays in His Honor.*" Edited by Robert F. Byrnes, University of Notre Dame Press, Indiana, 1976. Studiul face parte din colecția de studii cuprinse în volum referitoare la Zadruga, ca forma de organizare socială. Studiul lui D. Chirot se concentrează pe istoria socială a României (Valahiei și Moldovei din perioada 1300- 1900) și încearcă să depisteze motivele pentru care în România nu a existat Zadruga.

Studiind devălmășia în regiunea Vrancea acolo unde găsisse în anii 1930 încă sate organizate devălmaș, Stahl determina doua tipuri principale de sate:

a) "Satul arhaic" – cu o obște democratică egalitară, și o populație omogenă "exclusiv băștinașă" ce forma o singură "ceată", închisă nebăștinașilor. "În sat familiile erau mult mai mici decât în zonele zadrugăi." (D. Chirot, 1976: 145) Obiceiul era ca fiii să părăsească casa părinților în momentul căsătoriei și să formeze o nouă gospodărie. Doar fiul cel mic - "mezinul"- rămâne în casa părintească pentru a-și îngriji părinții la bătrânețe și pentru a moșteni gospodăria părintească.

Astfel gospodăria era alcătuită din părinți și copiii lor necăsătoriți. Era sau este posibil, însă, ca unele gospodării să treacă printr-o perioadă în care să reunească membrii aparținând mai multor generații.

Teritoriul satului ("trupul de moșie") era stăpânit în comun și folosit după nevoi de către locuitorii satului. De la proprietatea comună erau exceptate casele și grădinile, adică gospodăriile. Cultivarea și exploatarea pământului se făcea prin defrișări și desțeleniri, parcela rezultată aparținea gospodăriei care o cultiva. Suprafața respectivă era deci proprietatea individuală a acelei gospodării prin folosire.

Atunci când pământul numai producea era abandonat. Astfel, parcela era lăsată reîmpăduririi naturale și se defrișa și desțelenea altă suprafață. Teritoriul utilizat intra din nou în indiviziune, și probabil se reîmpădurea, mai târziu acesta putea fi din nou folosit.

b) Al doilea tip de sat descris de H. Stahl este satul "umblător pe bătrâni" sau "umblător pe moși", acest tip de sat are o populație - "obște"- diferențiată în interior după avere, cu cete multiple și categorii sociale diverse, "invadate puternic de nebăștinași și acaparatori

locali care își întemeiau drepturile nu pe băștinașie, ci pe contracte". (H. Stahl, 1998: 69)

Confrunțați cu presiuni din partea nebăștinașilor de a intra în obște - conform orânduirii satului devălmaș apartenența la obște conferă dreptul de a utiliza proprietatea obștească, prin urmare în satele în care suprafața devălmașă era încă importantă exista posibilitatea ca noii veniți să poată acapara cea mai mare parte "a trupului de moșie" - pentru a se apăra de această posibilitate localnicii au apelat la argumentul "băștinașiei". Băștinașia pentru a fi dovedită trebuia ca neamul să aparțină satului. Atâta timp cât conflictul nu depășea cadrul obștei, spița de neam nu avea nici o greutate. În acest moment, spune Chirot, când satele s-au împărțit pe familii extinse putea să apară zadruga ca formă de organizare socială. "Dar, acest punct a fost doar unul tranzitoriu pe drumul către individualizarea proprietății" (D. Chirot, 1976: 142). Pământul se împarte fiecărui neam ce putea să susțină că descinde dintr-un bătrân, unul dintre întemeietorii satului, descendenți direcți ai eroului eponim.

"Din momentul în care o proprietate este bine delimitată și se transmite descendenților, devine necesar ca satul să cunoască bine strămoșii de parte bărbătească ai fiecăruia, ca să poată calcula drepturile sale asupra pământului. Legenda eponimă a întemeietorului sau întemeietorilor unui sat ia o formă concretă pe teren. Pământul se împarte în atâtea părți câți strămoși întemeietori (*moși, bătrâni*) se presupune ca au existat. Pământul însuși poartă numele cutărui sau cutărui strămoș presupus, descendenții săi reali sau fictivi dețin proprietatea asupra pământului care a aparținut strămoșului neamului. În interiorul fiecărei tarlale terenurile sunt împărțite egalitar pe gospodării și apoi fiecare gospodărie își divizează partea în

atâtea parcele câți băieți căsătoriți va avea (...) se întâmplă chiar ca numărul de tarlale corespunzătoare strămoșilor grupului să se schimbe. Astfel, pentru a răspunde nevoilor unor nou-veniți, li se inventează un strămoș comun, fictiv, considerat înrudit cu strămoșii preexistenți..." (P. Stahl, 2000:145)

Neamul apare ca un mediator între gospodărie și sat (ce cuprinde mai multe neamuri). "Neamurile au continuat să fie prezente în viața satului și în mentalitatea oamenilor care, în datinile lor, reunesc morții și vii aparținând aceluiași neam. Importanța lor scade pe măsura ce drepturile fiecăruia la proprietate nu mai sunt legate de apartenența la un neam. (...) Cele două forme de proprietate, a obștii sâtești și a gospodăriei, par să coexiste de mult timp. Cea de-a doua se dezvoltă continuu în dauna celei dintâi, pe măsură ce terenurile arabile se extind și proprietățile obștești dispar; (...) O nouă formă de proprietate, individuală, înscrisă în acte, se dezvoltă mai ales în secolele al XIX-lea și al XX-lea sub influența legilor moderne și impuse de stat. Părțile care rămân cel mai mult timp devălmașe sunt pădurile, fânețele, pășunile alpine, râurile." (P. Stahl, 2000:146).

Familia extinsă, neamul este o legitimare a fiecărei gospodării în parte, prin neam ea aparține satului, și prin această apartenență are dreptul la proprietate. "Moșia" unui neam sau unei "spițe de neam" exista însă doar la "nivel simbolic", concret se regăsește prin vecinătatea parcelelor ce aparțin aceluiași neam. Ea se divide în tarlale, din ce în ce mai mici, odată cu multiplicarea gospodăriilor (formate, așa cum am menționat mai sus, în principal din familii nucleare) unui neam sau bătrân/moș.

"Numele de gospodărie (ca și numele de neam) are o funcție clasificatoare; cunoscând numele cuiva, știi și cărei gospodării (și cărui neam) îi

aparține. Nevoia de a lega pe cineva de o gospodărie, de un neam, se reflectă în întrebarea comună popoarelor balcanice atunci când vor să afle identitatea unui copil *Al cui ești?*" (P. Stahl, 1998: XXXVI)

Acest tip de sat, "umblător pe moși", apare din "secolul 16 și până în secolul 19 când satul devălmaș este dizolvat" (D. Chirot, 1976: 142). Unele sate devin sate de șerbi (iobagi) iar altele sate de proprietari individuali.

Chirot propune doi factori ca explicație la a doua întrebare avansată de el (*De ce nu a apărut instituția socială a zadrugăi după disoluția satului devălmaș?*): 1. Apariția satelor de șerbi (iobagi) care au menținut în parte exploatarea devălmașă a pământului datorită interesului exploatareului pe de o parte, și existența în continuare a unor sate devălmașe libere, cum sunt cele din Vrancea, care nu și-au împărțit pământurile pe "bătrâni" până în secolul XIX începutul secolului XX; 2. Al doilea factor este inventarea strămoșilor în satele libere, fapt ce a folosit la împărțirea pământului.

Pentru a răspunde la prima întrebare (1. De ce nu a existat zadruga de la început în spațiul românesc?) Chirot propune și aici câteva explicații: În primul rând satul devălmaș românesc apare mai degrabă bazat pe teritoriul său decât pe familiile sale și pe de alta parte limba română conține un puternic set de elemente slave adăugate celor latine ceea ce sugerează că vechea populație dacoromană s-a amestecat cu populația slavă venită între secolele VI și XII. Aceasta exclude posibilitatea unor sate bazate pe omogenitate etnică, din perioada de început a evului mediu, probabil, satele, au fost compuse din elemente etnice diferite. Al II-lea argument se bazează pe tradiția endogamă la căsătorie în majoritatea satelor "românești tradiționale" spre deosebire de

comunitățile slave care aveau o puternică tradiție exogamă. Endogamia ar fi fost posibilă datorită existenței unei structuri multi-familiale în spațiul românesc. Astfel, așezările românești - satele se caracterizau printr-o componentă multi-familială, diferită de așezările slavilor de sud caracterizate de o structură mono-familială - zadruga.

Am prezentat schematic tipurile de sate românești stabilite de Henri Stahl, trebuie precizat că aceste forme ale satului devălmaș și ale celui "umblător pe bătrâni" nu au fost fixe, ele au luat forme diferite, cu părți devălmașe și părți în proprietate, variind în timp și de la caz la caz. Explicațiile lui Daniel Chirot vis-a-vis de inexistența zadrugii în satele românești au fost prezentate și ele pe scurt și schematic.

Din cele prezentate se disting două idei importante pe care le vom folosi în continuare:

1. Gospodăria² - unitate social-economică de bază în satul românesc de la cel devălmaș până la cel divizat pe proprietăți individuale.
2. Zadruga nu a constituit o alternativă social-economică la organizarea și funcționarea satelor de la nord de Dunăre formate din gospodării.

Paul Stahl, în studiul menționat anterior, propune o clasificare empirică a înrudirii de sânge așa "cum apar ele în structurarea societăților europene" (P. Stahl, 1998: XVII): cazul care menține "structurile arhaice" și aici include triburile albaneze (la care noi putem adăuga și zadruga slavilor de sud), obștea devălmașă și satele "umblătoare pe moși" ale românilor, situate pe o poziție intermediară, în care rudenia de sânge "

își pierde tăria pe care o avea în trecut" (Stahl, idem: XXII), iar la extrema cealaltă "așezările din Pirinei".

"Societățile pireneene sunt mai evoluat decât cele descrise până aici: la ele noțiunea de sânge se pierde... găsim, deci, valea (*la vatee*), apoi o diviziune a văii (*le bic*), satul, vecinătățile și, în sfârșit gospodăria (purtând numele de *casa*)... lipsindu-le înrudirea de sânge, element de bază al solidarității sociale, vor face apel la alte mijloace, care se desfășoară în cadrul "vecinătăților" (*le voisinage* - Ott, 1981; Douglas, 1970). Vecinătate este o unitate socială larg răspândită în Europa Occidentală (Yver, 1966); englezii o cunosc sub numele de *neighbourhood*, germanii sub acela de *Nachbarschaft*; regăsim vecinătățile la sașii transilvăneni, care le-au adus din regiunile lor de origine (Schubert, 1980). Francezii din apropierea Pirineilor folosesc și numele de *besiauo*, înrudit cu acela de *bessi*, *vecini*; italienii vorbesc de *vicinanze* (Guidetti, Stahl, 1977 b); spaniolii și portughezii, norvegienii și alții cunosc de asemenea Vecinătățile, care se organizează diferit, după regiuni." (idem: XXII)

Vecinătatea

Prezentarea vecinătății

"Cu excepția unor Stahl, Herseni sau Muslea, care au lăsat în urma lor câte un articol pe această temă, aproape nimeni nu s-a interesat de aceasta formă majoră de organizare socială. De origine săsească, ea era problema sașilor - care au studiat-o relativ intens, dar mai ales ca fapt de istorie socială și în mare măsură, identitară. (...) Problema esențială pe care o ridică vecinătatea este aceea a extraordinarei sale viabilități (și variabilități) în timp și spațiu, având deci ca sistem de referință întreaga societate transilvană de-a lungul istoriei sale și nu una sau alta dintre componentele etnice

² Voi înțelege prin termenul de gospodărie atât gospodăria restrânsă formată din familii nucleare părinți și copiii lor cât și gospodăriile formate dintr-o familie ce reunește persoane aparținând mai multor generații (bunici, părinți, copii, etc.) - cazul mezinului ce își întemeiază propria familie în gospodăria părinților.

privite izolat...Mai mult decât atât, se poate spune chiar că, o dată cu migrațiile păstorilor ardeleni, ceva din *spiritul* vecinătății a *roit* în întreaga țară, importanța studiului acesteia devenind astfel națională și nu doar regională”(V. Mihăilescu, 2002: 6)

Vecinătatea ca formă de organizare socială (ii putem spune chiar instituție socială), bazată pe criteriul proximității spațiale, a fost adusă în spațiul transilvan de către coloniștii de origine germanică sosiți în această zonă.

Sașii sunt originari din Franconia de pe râul Mozela și din Luxemburg. La începutul secolului al XII-lea urmând chemarea regelui Geisa al II-lea ei s-au deplasat spre arcul carpatic, pentru a coloniza acea regiune, a-l apăra pe monarh împotriva nobilimii și pentru a asigura granița regatului în cazul năvălirilor.

“Cu mare probabilitate, instituția Vecinătății a fost adusă în Transilvania de către sași, atunci când aceștia au emigrat în țara lor de origine. Așadar, această formă de organizare descinde din modelele francone ale secolelor XI-XII. Un argument care poate susține această afirmație este dat de cercetări comparative de limbă; de exemplu, nomenclaturile funcțiilor din vecinătățile săsești și din cele francone sunt foarte asemănătoare. Primele atestări ale unor vecinătăți săsești datează de la sfârșitul Evului Mediu iar începând cu secolul al XVIII-lea informațiile devin tot mai numeroase. Există indicii care sugerează o vechime mult mai mare. Putem afirma că instituția vecinătății s-a perpetuat în spațiul transilvănean, din perioada în care sașii au început colonizarea acestui teritoriu și până în zilele noastre.”(F. Alexandrescu, 1998: 7)

O definiție a vecinătății nu este posibilă decât dacă formăm un “tip ideal” al acesteia, pentru ca, de-a lungul timpului vecinătatea a fost adaptată și

schimbată de către sași și de către cei care au preluat-o: românii, maghiarii și țiganii. În multe sate datorită schimbărilor sociale majore survenite de-a lungul timpului, și mai ales în ultimul deceniu, vecinătățile și-au pierdut din caracterul strict spațial care le era caracteristic. Cu toate acestea pentru a avea un punct de pornire în analiza noastră am considerat necesar o definiție, cu mențiunea ca aceasta nu exprimă decât “un tip ideal”.

Vom prelua definiția data de Vintilă Mihăilescu – “Vecinătatea după cum o arată și numele, este o asociere între vecini, după criteriul strict al contiguității spațiale: toți locuitorii majori ai unei străzi erau uniți și organizați într-o vecinătate. Iar dacă strada era prea mare, ea se împărțea în mai multe vecinătăți. Precedată de asociațiile de tineret, diferențiate pe sexe (*Bruderschaft si Schwesterschaft*), vecinătatea reunea în mod obligatoriu, sub conducerea unui “tată de vecinătate” ales democratic, pe toți tinerii din momentul căsătoriei lor sau al împlinirii vârstei de 24 de ani, “viața în afara vecinătății fiind de neconceput pentru un sas ce locuia la sat” (Schenk, 1995). Femeile aparțineau vecinătății prin soții lor, vecinătățile feminine fiind o variantă rară și, probabil, relativ târzie.”(V. Mihăilescu, 2002: 7)

Structura vecinătății

Din vecinătățile săsești făceau parte toți bărbații căsătoriți și proprietari ai unei gospodării. Proprietarul casei își reprezenta gospodăria în vecinătate și era susținut de ceilalți bărbați căsătoriți locuind în aceeași casă (eventual tată sau fiu). Femeile, copiii, oamenii fără pământ erau excluși de la participare nemijlocită. Membrii aveau drepturi egale și aparțineau vecinătății pe viață. La adunarea anuală, care avea loc în general în prima zi a postului Paștelui, (*Aschermittwoch*) se alegeau președintele

(numit și "tatăl mai bătrân al vecinătății", *alterer Nachbarschaftsvater*) odată cu reprezentantul și susținătorul lui căruia i se atribuia titlul de "tatăl mai tânăr al vecinătății" (*jungerer Nachbarschaftsvater*).

Acestor două funcții de conducere li se vor adăuga, odată cu extinderea "consemnărilor scrise", o funcție de secretar și una de casier. "vecinătatea se aduna la locul unde urma să fie prestată o muncă, fie în casa *tatălui bătrân*" (F. Alexandrescu, 1998: 9).

Fiecare vecinătate deținea un Statut scris în care erau înregistrate sub forma articolelor, drepturile și obligațiile membrilor, atribuțiile conducătorilor și ale funcționarilor, condițiile înscrierii în vecinătate și de asemenea condițiile părăsirii sau ale excluderii din vecinătate.

În afara Statutului un alt document al vecinătății, păstrat alături de Statut în Lada vecinătății, (care se deschidea numai în prezența membrilor cu ocazia adunării anuale a Vecinătății) era registrul vecinătății care conținea "în primul rând numele membrilor vecinătății, anul în care au fost admiși, diferitele funcții pe care aceștia le-au deținut în cadrul vecinătății; exista de asemenea o evidență a datoriilor (acumulate din cotizații și sancțiuni/amenzi) și o contabilitate a fondului vecinătății" (G. Coman, 2002: 105) rezultat din amenzi sau cotizații.

Pentru informarea membrilor cu privire la adunările și activitățile din vecinătate era stabilit un sistem formal de comunicare: "De la tatăl bătrân pornea, în funcție de împrejurare, un anumit semn (*Nachbarzeichen*), de obicei o bucată de lemn sculptat, care era transmisă din casă în casă, într-o direcție prestabilită, neavând voie să rămână nicăieri peste noapte. Mai târziu se trimiteau înștiințări scrise împreună cu semnul. Acest semn era folosit pentru anunțarea evenimentelor din viața vecinătății, evenimentele care aveau loc la intervale

de timp mai mari sau se petreceau în mod neregulat, dar totuși previzibil: înmormântări, adunări ale vecinătății, lucrări la drumuri sau lucrări de construcție a caselor." (F. Alexandrescu, 1998: 9)

Funcțiile vecinătății

Ferenc Pozsony în studiul *Vecinătățile din Transilvania*³ enumeră cele mai importante funcții ale Vecinătăților săsești din trecut: "ajutorarea reciprocă, păstrarea și transmiterea tradițiilor săsești, îndrumarea proceselor de socializare, controlarea relației cu biserica.

Ajutorarea reciprocă era în strânsă concordanță cu tradițiile culturale, cu normele, și valorile comunității." (F. Pozsony, 2002: 24)

1. Ajutorarea reciprocă se acorda în cazul nunților și înmormântărilor. Pentru nuntă membrii unei vecinătăți își împrumutau vasele și ofereau ajutor pentru pregătirea mesei de nuntă. Se mai oferea ajutor la ridicarea caselor, la renovarea acoperișului caselor sau șurilor. În cazul în care o gospodărie era afectată de o catastrofă (inundație, incendiu, cutremur, furtuna etc.) toată vecinătatea se unea în vederea ajutorării celor sinistrați. În cazul îmbolnăvirii unui vecin membrii vecinătății îl îngrijeau și îl îndeplineau sarcinile în gospodărie, și îl înlocuiau provizoriu și la munca câmpului. Înmormântarea în cazul decesului unui *vecin* din vecinătate era sarcina acesteia. Bărbații săpau mormântul, purtau sicriul la mormânt și îngropau mortul după principiul rotației.

2. Susținerea și păstrarea normelor morale specifice cultului protestant derivate din relațiile strânse care existau între biserică și vecinătate. La acestea se adăugau și impunerea unei "ordini"

³ Din Vol. *vecinii vecinătăți în Transilvania* coord. Vintilă Mihăilescu, Editura Paideia, București 2002.

comunitare prin care membrii vecinătății erau obligați să respecte regulamentul scris și nescris al comunității. Printre obligațiile membrilor vecinătății era participarea la activitățile vecinătății și prezența duminică la biserică.

Greșelile vecinilor erau "contabilizate" pe tot parcursul anului de către tatăl vecinătății. Lista era apoi citită cu glas tare în cadrul adunării anuale a vecinătății iar cei prezenți decideau suma pe care trebuia să o plătească fiecare dintre cei notați. Această *contabilitate morală* - cum o numește Vintilă Mihăilescu, reprezintă "cea mai semnificativă particularitate a vecinătăților.(...) Mai întâi, prin aceste amenzi diferențiate, corespunzând gravității "păcatelor", se realizează o ierarhizare - am putea spune chiar o cuantificare - a normelor comunitare, scoase astfel, în principiu cel puțin, din zona negocierilor și memoriei oralității, a ceea ce numim adesea, peiorativ, *gura satului*." (V. Mihăilescu, 2002: 145)

3. Vecinătățile au avut și, așa cum vom arăta în continuare, au funcții de producere a unor bunuri colective prin acțiune comunitară. vecinătățile întrețin sau produc bunuri comunitare, cum ar fi lucrări de infrastructură sau introducerea de utilități publice - cazul vecinătăților din satele Axente Sever, Agârbaciu și Șeica Mică din zona Copșa Mică, vecinătățile din aceste sate au preluat rolul unor asociații pentru aducțiunea apei potabile.⁴ În Turnișor(vezi nota 6) în perioada comunistă, vecinătățile erau coordonate și de către Primărie, aceasta direcționa lucrările publice către vecinătăți. În Turnișor vecinătățile au participat la săparea șanțurilor și la pavarea trotuarelor, la întreținerea drumurilor satului. Dealtfel, în multe din satele în care au existat sau există

vecinătăți acestea au avut sau au un rol important în producerea și întreținerea bunurilor comunitare.

Averea vecinătății

Vecinătățile sașilor dețineau obiecte cu funcții simbolice. Dintre acestea cele mai răspândite erau: tabla de convocare, lada vecinătății și steagul.

Tabla de convocare folosea la răspândirea știrilor, aceasta era transmisă din casă în casă ca un element de întărire a mesajului oral al tatălui de vecinătate. Mai târziu, odată cu răspândirea scrisului pe tablă era trecut mesajul scris. "Cu ajutorul acestei table, membrii vecinătății puteau fi mobilizați relativ repede în cazul unei înmormântări, al unei adunări generale sau în cazul muncii comune în beneficiul bisericii...tabla vecinătăților era la început doar o bucata de lemn alungit; mai târziu însă, sub influența barocului, aceasta era asemănătoare cu o inimă (Teutsch 1833, 74)." (F. Pozsony, 2002: 23). O regulă a vecinătății era ca tabla să nu rămână peste noapte în nici o gospodărie, astfel mesajul tatălui de vecinătate ajungea la ceilalți membri în aceeași zi.

În *Lada vecinătății* se păstra Statutul și Registrul Vecinătății, cotizațiile și amenzile încasate, "documente importante referitoare la anumite sume de bani și stampila."(F. Pozsony, 2002: 23).

Pe lângă acestea, un alt obiect simbolic al vecinătății era steagul care era purtat la înmormântări sau la procesiunea ce se desfășura după alegerea tatălui de vecinătate. "De la sfârșitul secolului al XVIII-lea, unele vecinătăți și-au desenat o stemă, altele și-au confecționat o ștampilă, astfel încât documentele vecinătății, pe lângă semnăturile consilierilor, erau întărite și cu ștampilă.(Muslea 1957, 320)."(F. Pozsony, 2002:23)

⁴ Vezi Dumitru Sandu *Participarea locală în M. Matei și I. Matei (1977) Sociologie și Sistematizare în procesele de dezvoltare*, București: Editura Tehnică.

În afara acestor obiecte cu funcție "simbolică" vecinătățile dețineau obiecte uzuale folosite la activitățile sau evenimentele ce implicau participarea Vecinătății. Astfel de obiecte erau:

mesele, băncile, accesoriile pentru înmormântare, vasele folosite cu ocazia nunților și a înmormântărilor, butoaie de vin, mașini agricole și altele.

Funcții actuale ale vecinătății în satele din Transilvania

Funcțiile și structura oricărei instituții sociale se modifică odată cu schimbările intervenite în comunitatea în care ea activează. Schimbările sociale, etnice, economice și politice s-au repercutat inevitabil și asupra vecinătăților, ceea ce este important în acest caz este *disponibilitatea* și *flexibilitatea* acesteia. Vecinătățile, mai ales după 1989, au căpătat forme, structuri și funcții diverse, ele variind nu numai de la sat la sat, ci, întâlnim această diversitate și în cadrul aceleiași comunități.

În acest capitol vom încerca să trecem în revistă o parte din aceste schimbări dând câteva exemple din studiile întreprinse la sfârșitul anilor '90 de către studenți și cercetători⁵. Apoi vom preciza câteva caracteristici ale organizării vecinătății ce i-au permis acesteia să poată fi preluată și modificată de diverse grupuri.

Un prim factor în favoarea acestei diversități este spațiul multietnic în care sașii au fost colonizați. Vecinătatea, așa cum am precizat mai sus, a fost preluată în comunitățile multi-etnice și de celelalte grupuri: români, maghiari și țigani.

În comunitățile săsești, după schimbările survenite în 1989, "funcționa

doar o singură vecinătate, a cărei funcție esențială era înmormântarea cuviincioasă, decentă a sașilor, puternic atașați de pământul lor natal"(F. Pozsony, 2002:30)

Românii au preluat și ei vecinătatea ca model de organizare (în unele sate se întâlnesc sub numele de Vătășii). În satul Cristian din Județul Sibiu, o parte din vecinătăți sunt alcătuite din românii noi veniți în sat după plecarea masivă a sașilor. În vecinătatea veneticilor, din același sat, mai multe familii de noi veniți își acordă ajutor în diferite momente ale vieții: înmormântare, nunți sau botezuri și la construcția de case.

Pierderea criteriului spațial sau decentrarea spațială a vecinătății

Criteriul spațial al vechilor vecinătăți nu mai funcționează, în sensul că, cei care sunt într-o vecinătate nu mai trebuie să aparțină unei străzi sau unei arii delimitate a satului. De obicei în noile vecinătăți, atât ale sașilor cât și ale românilor și țiganilor, singurul criteriu spațial îl constituie localizarea în interiorul satului. Acest criteriu dispare însă la unele din noile vecinătăți: astfel în cartierul Turnișor⁶ din Sibiu, vecinătatea sașilor este o vecinătate trans-locală, deoarece ea reunește și sașii din alte două sate din apropiere (Cristian și Apold),

⁵ Informații rezultate în urma cercetărilor de teren din localitățile Cristian, Turnișor și Miercurea Sibiului realizate de studenți ai facultății de Sociologie a Universității București sub coordonarea prof. Vintilă Mihăilescu între anii 1996- 2001. Vezi și V. Mihăilescu, 2002, București.

⁶ "Turnișor este în prezent un cartier al Sibiului, aflat imediat lângă oraș pe drumul spre Sebeș, care prezintă influențe din structurile urbane ale vecinătății, dar în același timp și trăsături ale celor rurale. Până după al doilea război mondial a fost o comună cu administrație de sine stătătoare."(G. Coman, 2002: nota 46 p.99)

numărul celor dintr-un singur sat fiind prea mic pentru funcționarea vecinătății.

„În general, membrii acestor vecinătăți sunt nou-veniți în comunitățile respective, împrăștiați în tot satul. Unele vecinătăți au chiar membri care locuiesc în alte sate sau chiar în orașe, în Săliște sau la Sibiu.(...) În Turnișor există o vecinătate numită *Dumbrava* înființată din 1965, constituită „după prietenie”, colegialitate de serviciu între bărbați și care de la început a avut membrii împrăștiați în tot orașul Sibiu(...). În Miercurea Sibiului, în general, cel mai des criteriu invocat este cel al prieteniei între diferiți indivizi sau între familii”(G. Coman, 2002:101). Aici apar vecinătățile generaționale constituite și ele după criteriul prieteniei sau al afinității din cadrul aceleiași generații. Alt criteriu de constituire ale vecinătăților în Miercurea Sibiului este cel profesional, „care adesea se poate confunda cu cel al prieteniei, pentru că limita dintre colegialitate și prietenie glisează foarte ușor dintr-o parte în alta. Așa este, de exemplu, vecinătatea Meșteșugarilor sau cea a Tractoriștilor.(...). În Miercurea Sibiului și în Cristian mai există un tip de vecinătate, pe l-am numit *elitist*”(idem:103). Acest tip este reprezentat de vecinătatea Ghisoiu⁷ – formată în jurul primarului, reunind elita politico-economică a satului, respectiv vecinătatea Pomul Verde⁸, „pe care sătenii o mai

numesc *vecinătatea Vicelui* sau a *Intellectualilor*”(idem: 103) formată tot din elita economică, administrativă și politică a satului.

În Cristian, vecinătatea veneticilor are în componență pe lângă familii ce s-au stabilit în sat după 1985, ponderea cea mare fiind a familiilor venite după 1989 odată cu plecarea sașilor, familii ce intenționează să se mute în Cristian, care nu locuiesc încă efectiv în sat.⁹

Ceea ce trebuie menționat la încheierea acestui capitol este un element ce ține de structura vecinătăților. Cu toată această diversificare unitatea vecinătății rămâne gospodăria (formată din familia nucleară și copiii necăsătoriți).

Având o componență și o structură atât de variată vecinătățile își modifică și diversifică funcțiile tradiționale, ele răspund „într-un fel” nevoilor sociale ale grupurilor pe care le re-prezintă.

Noile funcții ale vecinătăților

Din studiul Gabrielei Coman am preluat câteva din funcțiile vecinătăților fie ele mai noi sau mai vechi:

1. – „Vecinătatea ca formă de organizare socială este capabilă să acopere ambele nivele de raportare la ceilalți: să exprime *solidaritatea*, nevoia lui „a fi” cu ceilalți și să susțină *ajutorarea*, nevoia lui „a face” împreună cu ceilalți. Ipostazele cele mai frecvente prin care se exprimă solidaritățile și ajutorările sunt: înmormântarea și, în general, toate situațiile problematice;(...). Pentru mulți *înmormântarea* a fost principala rațiune pentru care s-au înscris în vecinătate. Dacă, în general, prin modul său de funcționare, vecinătatea îi

⁷ „Membrii vecinătății Ghisoiu (în 1997): un primar, 2 foști primari de comună (Cristian și Orlat), director la I.C.J.L. Sibiu, director la Societatea de mașini mecanizate din Cristian, președinte de Asociație agricolă, director de școală, patroni, ingineri agronomi, profesori și învățători, funcționari din primărie, medici.”(G. Coman, 2002: nota 56, p. 104).

⁸ „Membrii Vecinătății Pomul Verde (2000): maistru IAS, economistă IAS, patron al Restaurantului din sat, economistă, laborantă, tehnician, contabil la Direcția Financiară din Săliște, colonel la pensie, profesoară, maistru – patron Service Sebeș, patroană, mecanic cu atelier propriu, contabil, învățător, învățătoare, șef Vinalcool, contabilă Vinalcool, maistru principal la stația principală, bibliotecară, muncitoare, șofer,

profesor, educatoare.”(G. Coman, 2002: nota 56, p. 104)

⁹ Informații preluate din studiile Danei Pop, - *Vecinătățile din Cristian azi* și ale Mihaelei Manoilă, Alina Manole - *Vecinătatea Veneticilor* în Observatorul Social – Caiete de Teren Vol. IV, Paideia, București 1998.

scoate pe membrii săi din sistemul relațiilor de rudenie, în momentul înmormântării familia preia conducerea ritualului iar vecinătatea, ca instituție, nu poate decât cel mult să ajute.”(G. Coman, idem:111,112) La români spre deosebire de sași Vecinătatea nu trebuie considerată ca o alternativă funcțională la relațiile de rudenie, ci mai degrabă ca un complement¹⁰. De fapt, această idee vom avea ocazia să o dezvoltăm mai pe larg în capitolele ce vor urma.

2. “Integrarea membrilor vecinătăților în comunități, la nivel individual și la nivel de grup (...); la nivel individual, integrarea se face prin activarea unui cuplu de reciprocități contractuale: participarea membrilor la viața vecinătății și ajutorul dat de aceasta în momente critice. Prezența activă la evenimente comune, sărbători, petreceri, nunți, înmormântări, comemorări etc., este menținută de sancțiunile formale și/sau informale. La nivel de grup, integrarea se realizează prin forme totalizante, care cel puțin la nivel formal, să oblige la o mai mare comunicare între băștinași și nou-veniți.”(G. Coman, idem: 115).

3. Susținere identitară: a sașilor față de români, a românilor față de sași și țigani, a băștinașilor față de nou-veniți, este în general “o susținere a diferenței”(G. Coman, idem: 117) dar în același timp ea este și legitimantă, legitimează o apartenență la o anumită tradiție de organizare (modelul de organizare săsesc, puternic valorizat în comunitățile în care aceștia au fost majoritari), deci la un spațiu simbolic și pe de altă parte legitimează o includere într-un spațiu fizic/geografic, un teritoriu— spațiul satului respectiv: Miercurea Sibiului, Cristian, Turnișor,

etc. Aceste două includeri se susțin reciproc și se reinvestesc una pe cealaltă.

“Din punct de vedere structural, criteriul unic al proximității spațiale este înlocuit cu o multiplicitate de criterii de selecție (colegialitate, prietenie etc.) care transformă vecinătatea din formă de organizare socială bazată pe proximitate spațială într-o formă de asociere bazată pe proximitate socială. În această nouă configurație, “a fi membru al unei vecinătăți” nu mai este obligatoriu, devine opțional. *Alegerea individuală*” - (în sensul alegerii pe care o face unitatea-membră, familia nucleară sau gospodăria) – “înlocuiește *necesitatea socială*, devenind elementul central al funcționării vecinătății.”(G. Coman, idem: 117)

4. Acțiune comunitară de producere și întreținere a unor bunuri și utilități publice, astfel, în Miercurea Sibiului vecinătățile au în grijă curățenia cimitirului, întreținerea și curățarea bisericii, curățenia în piață; în satul Viscri (județul Brașov) Vecinătățile au în grijă, de asemenea, cimitirul și biserica și grădina acesteia. Repararea gardului grădinii și renovarea Căminului Cultural au fost inițiative ale vecinătăților.

Nu se poate vorbi de o structură fixă a vecinătății, cu funcții invariabile sau prestabilite, acestea sunt dinamice și diferă în funcție de comunitatea sau grupul de referință. Ce anume însă face posibilă o astfel de transformare și adaptare vecinătății?

Caracteristici ale vecinătății ce au permis adaptarea acesteia

“ În primul rând, apartenența la o vecinătate se prezintă, principial, ca un act de opțiune...intrarea în vecinătate păstrează însă conștiința unui act intențional, orientat spre bunul mers al colectivității, care ține de proiect mai degrabă decât de cutume- chiar dacă vecinătatea își va dezvolta propriile

¹⁰ Vezi pentru aceasta în Observatorul Social – Caiete de Teren – vol. IV, Paideia, București 1998 studiul *Înmormântarea între vecinătate și rudenie* autori: Valentina Deacu, Răzvan Stan, Alina Tudor.

practici normative. Vecinătatea presupune astfel, prin însăși natura sa, posibilitatea de principiu de schimbare a proiectului, adică de atribuire a altor funcții o dată cu schimbarea substanțială a contextului. Altfel spus, organizarea apartenenței pe baza *criteriului spațial* (la vechile tipuri de Vecinătăți, n. aut.) introduce o intenție prospectivă care nu există în apartenența bazată pe rudenie, unde recursul retrospectiv la "cum a fost rânduit" este regula generală. Se poate spune deci că există un aspect de raționalitate prospectivă, păstrat însă permanent sub control prin constrângerea de conformare a comunității – atâta timp cât această comunitate este suficient de puternică pentru a exercita o asemenea constrângere" (V. Mihăilescu, 2002:140). Această explicație derivă din "natura intrinsecă" a vecinătății, din "proiectul" ei.

Pentru a avea un răspuns complet trebuie să vedem ce a făcut însă posibilă existența ei nu numai la populația germanică, ci și la celelalte populații din spațiul transilvănean: românii și țigani (de maghiari și vecinătățile lor nu ne ocupăm în acest studiu). Deci, va trebui să ne ocupăm în continuare *de contextul*, de infrastructura socială pe care ea s-a suprapus, pentru ca mai apoi, să poată fi modificată și readaptată, așa cum am arătat.

Întrebarea care apare în urma modificării "unghiului de privire" este: *Ce anume a făcut posibilă preluarea vecinătății de către români și, în unele cazuri, rare, de către țigani?* Ne punem această întrebare în urma analizei făcute în prima parte a acestei lucrări unde am arătat evoluția satului românesc devălmaș din punct de vedere social-istoric. Am arătat că o astfel de evoluție a satului românesc s-a bazat pe existența unității sociale a gospodăriei formate din familia restrânsă, nucleară (părinții plus copiii necăsătorii în principal). Cu aceasta, am oferit și explicația lui Daniel Chirot la

întrebarea sa: De ce în condiții similare istorice – social-economice și politice - *spațiul social românesc nu s-a reorganizat pe baza familiei lărgite așa cum s-a întâmplat în Balcani la slavii de sud, care au apelat la forma de organizare socială a zadrugii?*

În studiul său introductiv¹¹ la volumul *Communal Families in the Balkans: The Zadruga* dedicat lui Philip E. Mosely, Margaret Mead nota: "Existența vecinătății ca formă de organizare este cumva opusă formei zadrugii, în sensul că o gospodărie poate fi inclusă pe un principiu mai degrabă geografic(teritorial) decât pe unul de rudenie."(trad. aut.) Nu știm însă dacă o gospodărie extinsă, de tipul acelor bazate pe familiile extinse, implicite pe alta formă de organizare socială decât teritorialitatea, respectiv rudenia fie ea de sânge sau prin alianță (vezi *zadruga*), ar fi permis apariția sau preluarea vecinătății.

Gospodăria - "unitate socială" a vecinătății

Pentru a răspunde la întrebarea formulată mai sus, vom încerca să arătăm mai întâi locul și rolul Gospodăriei în vecinătate.

Aceeași Margaret Mead notează în studiul: "Acolo unde apartenența la sat și reponsabilitățile comunitare sunt accentuate mult mai mult decât responsabilitățile de familie (de rudenie), ca în satele montane din Bali, fiecare familie nucleară – sau în locul unui cuplu, un bărbat și mama sau sora sa - constituie o gospodărie care este o unitate socială deplină în structura satului."(M. Mead, 1976: XXIV, trad. aut.)

¹¹ Mead, Margaret, *Introduction: Philip E. Mosely's contribution to the comparative study of the family*; pp. XVII – XXVII.

Semnificații ale gospodăriei/ familiei în vecinătățile sașilor

Din vecinătățile săsești făceau parte toți bărbații căsătoriți și proprietari ai unei gospodării. Proprietarul casei își reprezenta gospodăria în vecinătate și era susținut de ceilalți bărbați căsătoriți locuind în aceeași casă (eventual tată sau fiu). Femeile, copiii, oamenii fără pământ erau excluși de la participare nemijlocită. Mai târziu această regulă strictă se schimbă și pot face parte din unele vecinătăți femeile văduve sau chiar femei sau bărbați necăsătoriți dar proprietari ai unei gospodării. Deși bărbații au fost considerați membri activi ai vecinătății, ei având dreptul de a lua deciziile în vecinătate, ei reprezentau întreaga gospodărie/casă în vecinătate. "Din punct de vedere funcțional, Vecinătățile săsești erau definite ca principal actor în spațiul public-comunitar. În aceste condiții, familiei nu-i mai rămânea decât spațiul domestic ca spațiu de acțiune. Tot ceea ce ieșea din sfera acesteia era preluat și îndeplinit /realizat de către vecinătate (ca de exemplu, înmormântarea)"(G. Coman, idem: 117).

Putem însă atenua această distincție netă între spațiul public-comunitar ca domeniu al vecinătății și spațiul privat al gospodăriei ca teritoriu al familiei. Pentru că înmormântarea nu poate fi situată numai în spațiul public-comunitar, ea aparține și spațiului domestic, inevitabil, prin însăși natura evenimentului. La aceasta se adaugă și alte situații în care vecinătatea pătrundea în spațiul domestic (de exemplu: construcția, repararea și întreținerea caselor și șurilor, ajutorul acordat gospodăriei pentru buna desfășurare a activității, în situația în care un membru al acesteia era bolnav, ajutorul acordat în caz de accidente majore: inundații, incendii) toate acestea aveau ca subiect destinarat Gospodăria/ Casa în ansamblul

ei și nu numai pe reprezentantul ei, pe "șeful" gospodăriei.

Acest lucru se observă și din practicile mai noi privitoare la obligațiile membrilor vecinătății. De exemplu, în cazul unei înmormântări dacă unul dintre soți nu poate merge (și aici ne referim la bărbat ca membru "de drept" al vecinătății) acesta poate fi înlocuit de celălalt membru al gospodăriei. *Astfel datoria membrilor se transformă în datoria gospodăriei*, iar în cazul unei înmormântări sau al altor evenimente ale vecinătății reprezentarea se referă la gospodărie și nu la membrii individuali ai acesteia.

Semnificații și funcții ale gospodăriei/familiei în vecinătățile românilor

Deși vecinătățile românești, în general, au ca membri formali tot bărbații căsătoriți și proprietari ai unei gospodării, deci "capul" unei gospodării, la fel ca la vecinătățile săsești, rolul gospodăriei în cadrul vecinătății este mai evident decât la cele săsești. Pe de o parte rolul femeilor în unele vecinătăți noi este și el precizat (există la unele vecinătăți din Cristian și Miercurea Sibiului funcția de mamă de vecinătate, care aparține soției tatălui de vecinătate, există la unele vecinătăți mama mica și mama mare a vecinătății, corespunzând tatălui mic și tatălui mare.)

Pe de alta parte, la aproape toate vecinătățile românești capul gospodăriei poate fi înlocuit la o înmormântare (la priveghi și în cortegiul funerar – atunci când nu e obligatoriu să participe ambii soți) de soție. Mai toate vecinătățile românești admit membrii necăsătoriți sau "văduvi" dar care sa fie proprietarii/deținătorii unei gospodării. În unele vecinătăți românești există chiar activități ale vecinătății la care participă bărbații din vecinătate și altele la care participă femeile din vecinătate (de

exemplu în Miercurea Sibiului era de datoria femeilor să facă curățenie în biserică și de datoria bărbaților să curețe cimitirul).

În noile vecinătăți românești (vezi cele "elitiste") petrecerile de vară, în special, se fac în aer liber, în timpul zilei, și la ele participă împreună cu părinții și copiii lor. În Miercurea Sibiului odată ce copiii se căsătoresc și își formează propria lor gospodărie, ei se înscriu în vecinătăți bazate pe criteriul "prieteniei", vecinătăți generaționale. Criteriul "prieteniei" sau "al afinității" pe care se fondează majoritatea vecinătăților noi, presupune o legătură "constantă" între cel puțin două familii (restrânse).

Noul tip de proximitate pe care se bazează vecinătățile (noi), cel de proximitate socială înlocuind proximitatea spațială, presupune rețele sociale (specifice gospodăriilor restrânse) anterioare legăturilor sociale formate în cadrul vecinătății.

Acesta este un factor în plus ce susține apartenența *gospodăriei și mai puțin a indivizilor*, la vecinătate. Există o relație de incluziune grupală dinspre individ-gospodărie - vecinătate.

În vecinătate, gospodăriile se compară intra-vecinătate și inter-vecinătăți, și mai puțin indivizii. Astfel în vecinătățile etnice - cele de români, de sași, țigani - chiar dacă, frecvent, putem întâlni familii mixte de români și sași, țigani și români, etc. familia/gospodăria va fi recunoscută de către ceilalți ca fiind de români, țigani, sași în funcție de vecinătatea din care face parte.

Cu toate acestea rolul vecinătăților de a interveni în spațiul privat al gospodăriei este mai mic la vecinătățile românești decât la cele săsești, vecinătatea nu are datoria de a participa decât la câteva situații care depășesc puterea familiei restrânse de a le soluționa, cum este înmormântarea. Situațiile dificile în care poate fi pusă o

gospodărie/ familie din vecinătate - îmbolnăvirea unei persoane, un accident major (inundație, incendiu) sau evenimente majore cum sunt nunțile, botezurile nu beneficiază în majoritatea vecinătăților românești de un sprijin din partea vecinătății sub forma datoriilor statutare ale acesteia. vecinătatea se poate implica în unele cazuri (vecinătatea Pomul Verde din Miercurea Sibiului și vecinătățile românești din Drăguș¹², sau unele vecinătăți din alte sate ce își ajută familiile să-și reconstruiască sau să-și repare case sau șuri), în aceste situații, ajutorul acordat nu este "datoria" vecinătății ci un dar al acesteia. O explicație posibilă, acestei situații, este dată de G. Coman în studiul menționat anterior. "Față de acestea - de vecinătățile săsești - în vecinătățile românești vechi familia a fost întotdeauna o alternativă funcțională a instituției vecinătății. "Actorul public" este familia împreună cu Vecinătatea. În cazul noilor vecinătăți, familia lărgită aproape nu există, pentru că geografic se găsește în altă parte, ea nu mai este în același sat. Chiar dacă rudele apropiate vin și ajută, familia nu are aceeași forță ca și atunci când ar fi prezentă în cotidian. Prin această absență vecinătatea își mărește influența în spațiul public-comunitar și re-devine actor principal."(G. Coman, idem:118)

Așa cum am mai precizat pe parcursul acestei lucrări, gospodăria românească are la dispoziție și relațiile de rudenie cu care aceasta se poate ajuta în anumite situații. (vezi *înmormântarea* ca fiind o participare a familiei împreună cu vecinătatea).

¹² H. H. Stahl în studiul său asupra vecinătăților din Drăguș numit : "*Vecinătățile din Drăguș*" în Rev. Sociologie Românească, anul I, nr. 1, 1936. Pentru un studiu mai recent vezi studiul lui Vasile Șoflău, - "*Vecinătățile din Drăguș: "Vecinătăți de români" sau "Vecinătăți românești"?*" - din vol. Vecini și vecinătăți în Transilvania, coord. Vintilă Mihailescu.

La final

Unitatea socială a vecinătății, asemenea satului românesc, de la cel devălmaș până la cel format din gospodării și proprietăți individuale, incluzând toate fazele acestei transformări, *este gospodăria/casa*.

Spațiul de referință al gospodăriei românești deși se legitimează prin rudenie, prin descendență, este de tip teritorial. Spațiul este cel al satului, rudenia legitimând (în trecut) apartenența la teritoriu și nu invers. La fel ca vecinătatea, satul românesc are un referent teritorial. În cazul satelor cu vecinătăți, acestea sunt cele care ordonează spațiul. Gospodăria este bazată ea însăși pe un spațiu de referință: casa, curtea și eventual grădina.

În cazul rudeniei, referința nu este un spațiu locuit, ci un grup de oameni, de care individul/ gospodăria este legat(ă). Cu toate acestea, rolul familiei extinse, al rudelor acoperă zone importante din viața socială a românilor. Ea are părți importante în viața indivizilor și a familiilor românești.

Ceea ce a permis, însă, un relativ polimorfism al spațiului social din această zonă, să-i spunem "românesc"¹³, a fost însă tocmai existența acestei forme de organizare socială în gospodării restrânse (formate din familii nucleare) ce s-au

putut integra simultan sau exclusiv (ca unități sociale) în relații sociale bazate pe rudenie sau pe alt tip de asociere – cum este proximitatea spațială sau socială – mai mult sau mai puțin "moderne".

Acest "fond" social era/este(?) diferit de organizarea socială a slavilor de sud care au "baleiat" de la unități formate din gospodării extinse (zadruga) până la gospodării restrânse ca cele ale românilor.

Concluzia noastră este că în Transilvania unul din factorii importanți ce au condus la preluarea vecinătății ca formă de organizare, s-a datorat faptului că "unitatea socială" de bază a acesteia era/este gospodăria fapt ce a coincis cu organizarea socială locală în care gospodăria deținea/deține rolul de unitate social-economică.

Desigur, nu putem susține univocitatea acestui factor, el se înscrie mai degrabă în complexul de factori ce au făcut posibilă difuziunea unor forme de organizare de tip vecinătate, complex de factori ce alcătuiește de fapt procesul de comunicare culturală și interacțiune socială dintre comunitățile etnice din Transilvania. În cazul de față această interacțiune socială s-a produs între sașii și forma de organizare săsească valorizată pozitiv la nivel comunitar și românii, țiganii, respectiv organizarea socială a acestora.

¹³ Folosesc ghilimelele pentru a desemna spațiul politic românesc, care conține elemente etnice, culturale și istorice diverse iar o desemnare prin cuvântul *românesc* ar produce o generalizare-uniformizare a acestui spațiu, din punctele de vedere enumerate mai sus, falsă.

BIBLIOGRAFIE

- Alexandrescu, Filip, Vecinătatea, (1998), Elemente de istorie socială în *Caiete de teren*, Observatorul Social, București, vol. IV, pp. 5-15;
- Bălășescu, Alexandru, (1997) Notes de Terrain în *Cahiers de Terrain*, Societe des Europeanistes Belgique et Observatoire Social Bucarest, Editura Paideia, pp. 10-15;
- Bălășescu, Alexandru, (1997), Romii-construcție identitară. Cazul comunei Cristian, județul Sibiu, în *Revista de Cercetări Sociale*, anul 4, Nr. 3;
- Chirot, Daniel, The Romanian Communal Village: An alternative to the Zadruga, (1976) în volumul *Communal Families in the Balkans: The Zadruga. Essays by Philip E. Mosely and Essays in His Honor*. Edited by Robert F. Byrnes, University of Notre Dame Press, Indiana, pp. 139-159;
- Coman, Gabriela, (1997), Vecinătățile fără vecini, în Vintilă Mihăilescu (sub coordonarea lui), *Vecini și vecinătăți în Transilvania*, Paideia, București, 2002, pp. 93-118 și Lucrare de Licență, "Construcții identitare în Cristian, după 1989", Universitatea București;
- Deacu, Valentina, Stan, Răzvan și Tudor, Alina (1998) În mormântarea între Vecinătate și rudenie, în *Caiete de teren*, Observatorul Social, București, vol. IV, pp. 34-44;
- Iluț, Petru, (1997) *Abordarea calitativă a socioumanului*, Polirom, Iași.
- Ionescu-Muscel, Adina, Fauci, Marcella, Bălășescu, Alexandru, (1997) La recomposition Sociale in *Cahiers de Terrain*, Societe des Europeanistes Belgique et Observatoire Social Bucarest, Editura Paideia, pp. 46-61;
- Laplantine, Francois, (1997), *Descrierea Etnografică*, Polirom, Iași, 2000.
- Mălina, Frunză, Bogdan, Voicu, (1997) Cristian: Attitudes et Mentalites în *Cahiers de Terrain*, Societe des Europeanistes Belgique et Observatoire Social Bucarest, Editura Paideia, pp. 24-29;
- Mălina, Frunză, Bogdan, Voicu, Radu, Mălureanu, (1997) Cristian: La carte mentale du Village în *Cahiers de Terrain*, Societe des Europeanistes Belgique et Observatoire Social Bucarest, Editura Paideia, pp. 15-23;
- Manoilă, Mihaela, Manole, Alina, (1998) Vecinătatea veneticilor în *Caiete de teren*, Observatorul Social, București, vol. IV, pp. 23-27;
- Mărginean, Ioan, (2000) *Proiectarea cercetării sociologice*, Polirom, București;
- Mead, Margaret, (1976), Introduction: Philip E. Mosely's Contribution to the Comparative Study of the Family, în volumul *Communal Families in the Balkans: The Zadruga. Essays by Philip E. Mosely and Essays in His Honor*. Edited by Robert F. Byrnes, University of Notre Dame Press, Indiana, pp. xvii-xxvii;
- Mihăilescu, Vintilă, (2002), (sub coordonarea lui), *Vecini și vecinătăți în Transilvania*, Paideia, București, pp. 5-12;
- Mihăilescu, Vintilă, (2002), Vecinătate și socialitate, în Vintilă Mihăilescu (sub coordonarea lui), 2002, pp. 119-148;
- Mosely, Philip E., (1976) The Peasant family: The Zadruga, or Communal joint-family in the Balkans, and its recent evolution în *Communal Families in the*

- Balkans: The Zadruga. Essays by Philip E. Mosely and Essays in His Honor.* Edited by Robert F. Byrnes, University of Notre Dame Press, Indiana, pp. 1-25;
- Oprescu, Adriana, Mathieu, Stephanie, Coman, Gabriela, Deacu, Valentina, Oancea, Ozana, (1997) L'institution du Voisinage, entre tradition et modernite în *Cahiers de Terrain*, Societe des Europeanistes Belgique et Observatoire Social Bucarest, Editura Paideia, pp. 30-45;
- Pop, Dana, Vecinătățile din Cristian Azi (1998) în *Caiete de teren*, Observatorul Social, București, vol. IV, pp.16-22;
- Pozsony, Ferencz, (2002) Vecinătățile din Transilvania, în Vintilă Mihăilescu (sub coordonarea lui), *Vecini și vecinătăți în Transilvania*, Paideia, București, pp. 13-50;
- Sandú, Dumitru, (1977), Participarea locală în M. Matei și I. Matei, *Sociologie și Sistematizare în procesele de dezvoltare*, Editura Tehnică, pp. 138-150;
- Sandú, Paula, (1998) Modern și Tradițional în cadrul Instituției Vecinătății în *Caiete de teren*, Observatorul Social, București, vol. IV, pp.23-27;
- Stahl, Henri, H., (1998), *Satele devălmașe*, vol. I, Editura Cartea Românească, București.
- Stahl, Henri, H., (1936), Vecinătățile din Drăguș, în *Rev. Sociologie Românească*, anul I, Nr. 1, 1936.
- Stahl, Paul, H., (1998), Satele devălmașe românești și satele europene. Studiu introductiv, în H. H. Stahl *Satele devălmașe* vol. I, Editura Cartea Românească, București, pp. I-XLV;
- Stahl, Paul, H., (200) *Triburi și sate din sud-estul Europei*, Editura Paideia;
- Șoflău, Vasile, (2002), Vecinătățile din Drăguș: "Vecinătăți de români" sau "Vecinătăți românești"?, în Vintilă Mihăilescu (sub coordonarea lui), *Vecini și vecinătăți în Transilvania*, Paideia, București, pp. 67-92.

Abstract

This article is trying to bring in discussion the problem of the social institution of the Neighborhood, the problem was opened by some articles and papers (look at the bibliography quoted on the theme of the Neighborhoods). In this theme is included the present existence of this social organization and the process of changes that pass through this institution along time.

We try also to question the relationship between the neighborhood and the kinship, due to the fact that these two concepts don't belong to the same discursive field, we try to figure out what unites and what separates them in a particular social space, in the communities and in the villages where there are Neighborhoods.

Our try has the purpose to discover one of the main factors which permitted the co-existence of these two types of social relation, the neighborhood and the kinship.